Az alakrajz középfokú oktatásmódszertanának változásai 1778-től napjainkig – a Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény anyagán keresztül vizsgálva

1775
1777 Ratio Educationis
1778 Schola Graphidis Budensis alapítása
1788–1886 Pesti Rajzoló Oskola alapítása
1800
1825
1850
1871 Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezde, a Magyar Képzőművészeti Egyetem jogelődjének alapítása
1875
1886–1946 Székesfővárosi Iparrajziskola
1900
1904 műhelyoktatás megindulása
1925
1946–1950 Szépművészeti Líceum
1950
1950–1951 Állami Művészeti Gimnázium
1951–1967 Képző- és Iparművészeti Gimnázium
1967–1973 Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola
1974–2015 Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola és Kollégium
1975
2000
2015- Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium

a négy módszertani egység, a kutatás célja

A Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskolájában folytatott oktatásmódszertani kutatásaim eddigi eredményeiből kirajzolódó oktatásmódszertaniegységekre mutatja be a táblázat. Kutatásom gerincét a Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium archívumában található anyag, a Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény feldolgozása alkotja. A Gyűjtemény összesen hét egysége közül forrásértékű számomra a grafikai gyűjtemény (kb. 13.000 eredeti rajz), a fotográfiai gyűjtemény, a könyvtári anyag, a gipszminta gyűjtemény és nem utolsó sorban az 1783-tól eredeti iratokat is tartalmazó irattári anyag. Ezek segítségével felvillantom, hogy hogyan változott meg a középfokú rajzoktatással szembeni igény, és hogyan alakult az évszázadok során az emberi test művészi ábrázolásának oktatása.

A Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium jogelődjét Mária Terézia osztrák császárnő és magyar királynő 1777-es Ratio Educationis rendeletével alapította meg. Az uralkodónő "(...) az oktatásügyet a gyarmatosító politika szolgálatába állította. Ausztria csak a mezőgazdaság fejlődését támogatta Magyarországon, az iparból csupán annyit, amennyi nem sértette az osztrák iparfejlesztés érdekeit. Ez a magyarázata annak, hogy a rajziskoláknak, így a budai rajziskolának is a helyi jellegű kézműipar oktatására kellett korlátozódnia. Kőművesek, kőfaragók, asztalosok, lakatosok, bádogosok, aranyművesek, díszítőszobrászok, zsinórkészítők, kékfestők, kocsigyártók stb. szakrajzi képzésével és továbbképzésével foglalkozhatott. (...). Az iskola ennek következtében kezdettől fogva kézműipari, >>műves<< jellegű volt, mint ezt legrégebbről fennmaradt rajzai is bizonyítják, s így az a tény, hogy később mindinkább művészi irányba fejlődött, szerves folytatása volt kezdeteinek." (M. Kiss Pál az intézmény 175. évfordulójára írt tanulmánya)

Az 1777-es rendeletet 1783-ban követett egy bécsi rendelet, mely részletezte a rajzoktatással kapcsolatos követelményeket. Ebben az szerepel, hogy a figurális rajz nem alkalmas eszköz a rajzoktatás tárgyalt szintjén, mert az túl sok gyakorlást igényelne összetettsége folytán, így arra számoltatom, hogy az 1860-as évekig nem találok majd az archívumunkban emberi alakot ábrázoló rajzot. Ennek ellenére sokkal korábbi példák is előbukkantak.

Az emberi alak ábrázolása szervesen összekapcsolódik a képzőművészeti oktatás irányába való elmozdulással. Bár az intézmény az elmúlt közel 240 évben többször átalakult, a Magyar Képzőművészeti Egyetem jogelődjének megalapítása jelentette az oktatási tér vertikális differenciálódását, a középfokú és a felsőfokú rajzoktatás megjelenését. A középfokú oktatás továbbra is megőrizte céljául a kézműiparosok ismereteinek és vizuális kultúrájuknak kiművelését, ugyanakkor a művészképzés felé is alapozást nyújtott. Ez indokolhatja az egyre nagyobb számú portré, aktot vagy ruhás emberi alakról készült rajzot. Az alapításkor csak rajzot oktató intézmény az évszázadok során a különböző szakmák oktatását is beolvasztotta tanmenetébe, majd az 1950-es tanévtől kezdve a közismereti oktatás is kötelezővé vált a szakma tanulása mellett.

mintalapok és műalkotások másolása

Meglepő módon a 18. században és a 19. század első felében rajzoktatás elsődleges eszköze és módszere nem a látvány utáni rajzolás, a természet lekézelése, hanem a mintalapok másoltatása. A mai (művészeti szakképzésben az) oktatási gyakorlattól szinte teljesen kikopott a mintarajzok használata. Ezek elsődleges oka, hogy az említett módszer utóljára az akadémizmusban (tehát a 19. század második felében) élte fénykorát, és a 20. század szerteágazó művészeti törekvései elsöpörték azt.

1806 Ttsz.: 164

1806 Ttsz.: 1090

1820
G. V. Kininger:
Anleitung zum Figuren Zeichnen
- 20. sz. elejű gipsztöntvény a Gyűjteményből

Francois Boucher: Académie d'homme
Louvre, grafikai gyűjtemény, RF 31880, 18. század

1871 Ttsz.: 181

1873 Ttsz.: 651

Bargue mintalapja

Bargue mintalapja az intézmény 1880-körüli leltárban

1883 Ttsz.: 1870a

1885 Ttsz.: 653a

Charles Bargue: Course de Dessin c. litografált mintalapjaival készült másolatok

1900-as évektől a mintalapok másolásának a módszertana kikopott, a műalkotások másolása viszont bekerült az oktatásba

1930-as évek Ttsz.: 4255

1929 Ttsz.: 10149

1952 Ttsz.: 8887

1998 Ttsz.: 371

2016-os diákrajz Charles Bargue mintalapja alapján

gipszöntvények

A gipszminták, vagy ahogyan a 19. századi szakma hívta, főszínták az antik művészet újra- és újra felfedezésének termékei. A gipszből készült minta szobrok nem csak abból a praktikus okokból állítak a rajziskolák műtermeiben szép számmal, hogy az élő modellel szemben nem mozognak. A szobrok elsősorban az antik görög és római kultúra kiemelkedő alkotásainak, az európai kultúrát meghatározó mitológiai alakok és történelmi személyes portréinak öntvényei, számos esetben az eredeti műalkotásoknak a sokadik öntvényének az öntvénye. Mégis, rajzoltatásuk az ízlés formálásának eszközével egyenlő volt. A korabeli meggyőződés volt, hogy az ipari termékek akkor tudnak versenyezni a nemzetközi piacon, ha a készítők és tervezők kifinomult ízléssel rendelkeznek, melyet a rajzoláson keresztül sajátítanak el. A jó ízlés egyenlőnek számított az antik szobrászat kifinomult formavilágának ismeretével. A gipszmintákat, melyeket még 1905-ben is katalógusból lehetett rendelni, a modernizmus művészeti irányzatai szépen lassan kiszorították, majd a szocialista realizmus hadjáratot indított ellenük. A mai gyakorlatban azonban újra szerepet kapnak.

1883 Ttsz.: 1062
Lechner Ödön rajza

1894 Ttsz.: 185

1800-as évek 2. fele Ttsz.: 186

Ttsz.: GIP_2015-600-016

1882 Ttsz.: 1836

1909 Ttsz.: 1425

1909–1930 között nincs a Gyűjteményben gipsztöntvényről készült rajz

Ikv.: 8752
1930k. 1998 Ttsz.: 371

1945 k. Ttsz.: 3231

1947 Ttsz.: 7478

1959 Ttsz.: 4903

Donatello Niccolo da Uzzano, terracotta, 1430-as évek
Bargello Gyűjtemény, Firenze

a szobordi készült gipsz másolat, 20. sz. eleje

1953/54-es tanmenet részlete,
illetve egy 3x5 cm-es tanári szemléltető rajz

1988 Ttsz.: 3997

1989 Ttsz.: 4232

2001 Ttsz.: 526

2016 Ttsz.: 2016.600.129

2016 Ttsz.: 10462

élő modellek

Az élő modell utáni rajzolás a 20. század elején állandósul, azelőtt azonban találunk számtalan példát a Gyűjtemény grafikai anyagában. Egészen az 1860-as évekig visszatudunk nyúlni, hogy első portrékat, és később aktokat megtalálj unk. Az élő modell utáni rajzolás nehézsége a mintalapokkal szemben, egyrészt ugyanaz, mint ami a gipszek esetén is: a háromdimenziós látvány leképezése egy két dimenziós felületre. Ezt azonban megnehezíti az a körülmény is, hogy egy élő modell mozog. Az 1954-es tanmenetünk szocialista realizmus ideológiájával átitatott bevezető szövegében a következőket olvashatjuk: "A fél- és egészalakos beállításnál a jellegtelen, öncélu >>pózokat<< kerülni kell. Törekedni kell arra, hogy a beállítás esztétikai és festői jellege mellett emberi mondanivalót is tartalmazzon."

1800-as évek 2. fele Ttsz.: 182

1877 Ttsz.: 1166

1800-as évek 2. fele Ttsz.: 1061

1905 Ttsz.: 1163

1909 Ttsz.: 3201

1910 Ttsz.: 11689

1916 k. Ttsz.: 218

1920-as évek Ttsz.: 3541

1927 Ttsz.: 3542

1929 Ttsz.: 2048

1930 Ttsz.: 3526

1932 Ttsz.: 219

1941 Ttsz.: 2211

1954 Ttsz.: 232

1960-as évektől származó felvétel

1965 Ttsz.: 5401

1973 Ttsz.: 7740

1955 Ttsz.: 1762

1962 Ttsz.: 3810

1970 Ttsz.: 7025

1972 Ttsz.: 3594

1977 Ttsz.: 4953

1981 Ttsz.: 12288

1983 Ttsz.: 4103

1998 Ttsz.: 554

1985 Ttsz.: 2128

1999 Ttsz.: 3448

2006 Ttsz.: 667

2014 Ttsz.: 10594

2014 Ttsz.: 10598

2001 Ttsz.: 598

2004 Ttsz.: 1246

2005 Ttsz.: 3947

művészeti anatómia csont- és izomtani ábrák

Kutatásom a művészek számára készített anatómia könyveket is érinti, hiszen ez egy új perspektívát ad az emberi test megismeréséhez és annak értelt lekézeléséhez. A Gyűjteményben találunk anatómia könyvet 1811-ből olasz nyelven, az 1870-es évekből többet német nyelven, majd 1881-ből pedig az első magyar nyelvű művészeknek szánt anatómia könyv is előbukkan: Székely Bertalan egyetemi előadásainak kézírásos kiadása. Elvétve, de találunk példát arra, hogy ezeket az oktatásban is használták, valószínű, hogy a képzőművészeti felsőfokú tanulmányok előkészítéseként.

1811
Anatomia per uso
dei Pittori e Scultori

1800-as évek 2. fele Ttsz.: 1036

1870
Cr. Roth: Plastisch-Anatomischer Atlas zum Studium de Modells und der Antike

A könyv lapjairól készített tollrajz másolat

1881
Székely Bertalan: Festészeti boncztan

1883 Ttsz.: 1866

1900
Dr. Tellyesniczky Kálmán: Művészeti boncztan

1923 Ttsz.: 1899

1927
Stein János: Művészeti boncztan

1941 Ttsz.: 12797

1954
Barcsay Jenő: Művészeti anatómia

1968
Gulyás Dénes: Művészeti boncztan

1975 Ttsz.: 9843

1978 Ttsz.: 7347

2002 Ttsz.: 11731

2003 Ttsz.: 3430

2014 Ttsz.: 10482